

שטיילוק, הערבי הנודד

מסתבר לפתע שגם אורי אבנרי הוא גיזען חשוך-מרפא: לפי דבריו אנשיהרוח אינם מיורחים, והמיורחים אינם אנשיהרוח.

מכיוון שאני אחראי לניסוח, אני צריך קודם כל להתנצל. אם יכול היה להתקבל רושם מעוות שכזה, האשם בי.

כוונת הדברים היתה, כמובן, שונה לגמרי. התוכנית המקורית אמרה היתה באמת לשים דגש על שני מרכיבים — לא שונים ומנוגדים. אלא חופפים בחלקם ומשלימים.

כדי להפגין נגד חוקיהתועבה האנטי-דמוקרטי, עמדה לצאת בקבוצה גדולה של אנשיהרוח, סופרים, משוררים, אמנים ועוד. שהיתה צריכה להיפגש עם אנשיהרוח מן הצד השני.

לרוח אין ערה. אנשיהרוח הישראליים הם אנשים מכל ארצות-המוצא. מבחינת ההגדרה של „איש-רוח“ אין הבדל בין א"ב יהושע ועמוס קינן, יוסי ידן ויוסי שילוח. לחלק זה של המישלחת היו צריכים להצטרף כל אנשיהרוח שהיו מוכנים לכך.

המרכיב השני, לעומת זאת, היה מבוסס דווקא על המוצא. הרעיון היה שקבוצה גדולה של יהודים מיורחים בעליהכרה תפגין בצוותא נגד הרעיון המושרש כי יוצאי-המזרח הם שונאי ערבים, ולהוכיח כי הם שוחררי-שלום לא פחות (ואולי יותר) מאשר האשכנזים. כאן באמת הושם הדגש על המוצא. אם כי גם בקבוצה זו היו אשכנזים (כמו אשתי, רחל, למשל), והבחירה לא היתה גיזענית.

אילו נסעו יוסי שילוח ושלמה אלבן, הם היו שייכים לשני המרכיבים גם יחד, ומביאים להיסכון בהקצאת כרטיסי-הטיסה. וכך גם הרמב"ם, אילו היה חי.

זהו ההסבר, והוא פשוט ועובדתי. אך גם למילים מרזיקות יש מיטען ריגשי, והייתי צריך להיות מודע לכך. מודה ועוזב — ירוחם.

זה מול זה

אני מלא קינאה.

כזה אחר זה הופיעו על מירקע הטלוויזיה שתי סצינות:

הנשיא רונלד רגן במסיבת-עיתונאים. הוא עונה לשאלה. מייד מתרוממות ומזימים ידיים. העיתונאים עורכים חקירת תתי-עורב. הם קמים ומציגים באדיבות שאלות תקיפות ונוקבות. הנשיא מתחיל לגמגם. עיתונאי בכיר קם ושואל: „באדיבות: „אדוני הנשיא, האם אינך חושב כי האמינות שלך נפגעה בצורה אנושה? איך תמשיך לשלוט בשנתיים הקרובות?“

מייד לאחר מכן: ריאיון עם יצחק שמיר, על אותו הנושא (הנשק לאיראן). שמיר יושב רגוע, נראה מרוגע. כתב שואל שאלות רדורות, סתמיות. שמיר אומר לו:

שאינו מתכוון לענות. הכתב אינו לוחץ. לא יעלה על דעתו להגיד לראש-הממשלה: „אדוני, מדוע אתה מתחמק? מה יש לך להסתיר?“ חלילה. הוא שואל עוד שאלה סתמיות, שמיר דוחה אותן בכמה פסקים סתמיים. זה מה שנקרא בעולם-התיקשות הישראלי „ראיון“.

זה מול זה: שני מעמדים. אך למעשה עומדות זו מול זו שתי חברות. חברה דמוקרטית של ממש, שבה חשה העיתונות ש היא מוגנת על-ידי החוקה ושחיה ממלאה שליחות חברתית ולאומית ממדרגה ראשונה. ומולה — חברה קולוניאלית-למחצה שבה אמצעי-התיקשות הם חצי-מטעם, כפופים, מתחנפים, מלחכי-פיניכה. ומוכי אימת השילטון ו-האינטרס הלאומי.“

שם: חברה שבה דורש האורח שהשילטון יגיד לו את האמת. כדי שהוא, האורח, יוכל להחליט אם לסלק או לא לסלק את השילטון הזה בכחירות הבאות. וכאן: חברה שבה אין בכלל אורחים, אלא רק נתנים שפופים, ולא יעלה על דעתם שמגיע להם לשמוע את האמת מפי השליטים. שהם כביכול נבחרים ושליחיהם.

המתים יהללו יה

וזה תופעה מוזרה: כל הערבים המתים רצו בשלום. כל הערבים המתים גם היו נחמדים.

כך זה נראה כעיתוני ישראל.

עכשיו זה קרה לאנזור נוסייבה, שנפטר השבוע. מסתבר שהוא היה רודף-שלום, איש נחמד, נעים-הליכות, מתון. כמעט ציוני. נוסייבה היה באמת אדם נחמד במיוחד וגם אינטליגנטי במיוחד. אבל הוא לא היה ציוני. הוא היה פלסטיני גא. בעליהכרה, והוא רצה באותו השלום שרוב הפלסטינים רוצים בו.

הגעתי אליו מייד אחרי הכיבוש, כאשר סיירתי בשטחים הכבושים וביקשתי לערוך היכרות עם מנהיגי-הציבור שם. אמרו לי שנוסייבה, שר-הביטחון של ירדן לשעבר, הוא פרוי-ירדני קיצוני, חסיד נלהב של המלך.

בערב הראשון ישבתי אצלו הרבה שעות. הוא היה בעל נימוסים מושלמים, ודיבר אנגלית מצויינת. לא לחינם כיהן בעבר גם כשגריר ירדן בחצר של סנט-ג'יימס (כפי שנקרא השגריר בכריסטינה).

לקראת סוף השיחה, כאשר היה נרמה לי שרכשתי את אמונו, שאלתי אותו בגלוי: „מר נוסייבה, אם תהיה לך הברירה בין החזרת הגדה המערבית לירדן ובין הקמת מדינה פלסטינית בה, מה היית מעדיף?“

הוא לא היסס אף לרגע. „מדינה פלסטינית, כמובן!“

אורי אבנרי

איש יומן

והפיץ אותו במשך זמן רב לברו. בהדרגה התקבל הרעיון הזה על-ידי יותר ויותר אנשים, כמו חוגים ומפילגות הרוגלות בו. מאות אלפים יוצאים להפגין למענו. נניין לו לפלוני לרדת מה היתה תרומתו להפצת הרעיון? אולי היה הרעיון מתפתח גם בלעדיו? אולי הוא נבע מן המציאות. וזו ראגה להנחילו להמונים? (ומכיוון שההמון שונא כמעט תמיד את החלוצים שהלכו לפניו) המחנה ושרגלו ברעיון לפניו. הוא מתנכר להם לעיתים קרובות.) בקיצור: לעולם אין האדם הכותב יכול להיות בטוח בתועלת של עבודתו. אם אינו איתן מאוד בדעתו, הוא יכול להתייאש כישוטיות, כדי להתמיד. אם הוא ממשיך בשלום, הרי זה רק מתוך דחף פנימי שאינו ניתן לכיבוש.

והנה כא לפתע אדם ואומר: הושפעתי מדברים שכתבת. תירגמתי אותם ליצירה משלי, יצירה אותנטית ועצמאית. והכותב הולך ורואה ומתרגש, וזה מפצה אותו על הרבה מאוד דברים. אדם כזה עומד משהא מול התופעה של התיקשות האנושית. הנה הוא ישב נחרד, לברו. מול מכות-כתיבה, הכנים דף-נייר לכן למכונה וכתב את הדברים שהגה בהם, וכעבור שעות או ימים או שבועות נוטל אדם אחר, זר לו לגמרי, את הדברים לידיו וקורא אותם. ותוך כדי קריאה מופעלים מחשבתו ורמינו וריגשותיו. ונוצר דרישה סמוי בין הכותב ובינו. הדברים נופלים כמו זרע על אדמה זרה, נובטים וגדלים, והנה יש פרח חדש. יש לו חיים עצמאיים משלו.

כעניי זה היה נמשך בגדר פלא. כאשר זה קורה לי, זה ממלא אותי בגאווה, וגם באותה תכונה שהבריטים קוראים לה HUMILITY, מילה שאיני יודע איך לתרגמה לעברית. אני יכול רק להודות לרפי בוקאי על כי הנחיל לי הרגשה זו. הלחם שנשלח על פני המים חזר ברכות הימים. בצורה שלא חלמתי עליה.

מודה ועוזב: ירוחם

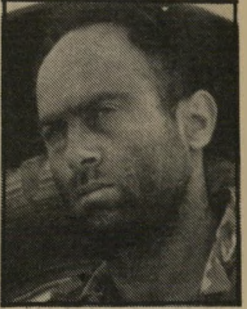
אני חייב למישהו התנצלות והסבר.

לפני שבועיים כתבתי על התוכנית לימפגש-שלום גדול ברומניה (להבדיל מן הפגישה הקטנה שהתקיימה בסופו של דבר בפועל). בין השאר הזכרתי כי הרעיון המקורי היה להרכיב מישלחת-ענק של מאה איש ואשה, ובה שני מרכיבים עיקריים: קבוצה של יהודים מיורחים וקבוצה של אנשיהרוח. אחד מחבריי הטובים, יוצאי-המזרח, נעלב עד למעמקי הנפש.

גוסטאב דורה: „היהודי הנודד“

כאשר טילפן לי רפי בוקאי כדי להזמין אותי להקרנת סרטו, אוואנטי פופולו, אמר לי שעשה את הסרט בהשראת מאמר שכתבתי לפני ארבע שנים. הוא גם זיהה את המאמר: הכתבה על

דאו

אישיהשנה תשמ"ב, אריאל שי רון, שלושה חודשים אחרי פלי- שתו ללבנון. המאמר הופיע כמה ימים לפני הטבח של צברה ושאתילא.

למען האמת, לא ייחסתי לדברים חשיבות רבה מדי. סברתי כי בוקאי אמר את הדי- כרים רק מתוך אדיבות. לא זכרתי את פרטי המאמר ההוא, וגם נשעה שחזיתי בסרט לא עלה על דעתי שום דמיון בינו ובין הדברים שכתבתי.

לכן, כאשר כתבתי בשבוע ש' עבר שאני מתלהב מן הסרט, היתה זאת הערכה בלי משוא-פנים. הסרט הקסים אותי, והמסר שבו דיבר אל ליבי.

אולם מאז חזר בוקאי בכמה ראינות על הודעתו, שעשה את הסרט בהשראת המאמר שלי, זה סיקרן אותי, ושלפתי את המאמר. חיפשתי בו התייחסות לשילוק, כסמל הערבי החדש, ולא מצאתי. ואו, לפתע, הבנתי. מבטי נתקל בקריקטורה הנחרת של גוסטאב דורה משנת 1852. המראה את היהודי הנודד הנצחי. וזהי קריקטורה אנטי-שמית בצורתה, אך נוגעת ללב. שמתי אותה כמאמר. ורשמתי מתחתיה: „היהודי הנודד: האם תפס הפלסטיני הנודד את מקומו?“

הקריקטורה באה לאייר תיזה שפירטתי במאמר: שכתוצאה מן השואה קרה ליהודים מה שקרה בעבר לעמים אחרים. שנפגעו קשה. למשל: גרמניה אחרי מילחמת-שלושים-השנה, שבה הושמד חלק גדול מן העם הגרמני ונחרבה גרמניה. עם השורדי אחרי אסון גורא כזה נוטה לשאוף לביטחון טוטאלי, להקים סביבו קיר-ברזל של צבא. בהדרגה משתלט הצבא על כל החיים הלאומיים, כפי שעשה הצבא הפרוסי, שעליו אמר מיראבו: „פרוסיה אינה מדינה שיש לה צבא, אלא צבא שיש לו מדינה.“ מיראבו גם אמר ש-„המילחמה היא התעשייה הלאומית של פרוסיה.“ עם כזה מאבד את הכישרון לחיות בשלום ולשאוף לשלום. המילחמה משתלטת על עולמו הרוחני והגופני. המדינה כולה הופכת מכשיר-מילחמה. ואילו הפלסטינים, כך כתבתי, הופכים יותר ויותר ליהודים. הם מאמינים כי „העולם כולו נגדנו.“ הם מאמצים לעצמם סמלים יהודיים, ומדברים על „מצדה פלסטינית“. הם מגורשים מארץ לארץ, דבקים בעקשנות כוודותם. נעים וגדים על פני המרחב, מקדישים את כל האמצעים להשכלת הבנים. „נראה כאילו הפך גורל הפלסטינים העתק היסטורי מרזיק של גורל היהודים. הפלסטיני הנודד בא במקום היהודי הנודד.“

נרמה לי שאני מנחש נכונה איך התפתחו הדברים בראשו של בוקאי. היהודי הנודד התקשר בדמיונו עם שילוק ונאמו המרטיט, שמתו שם בוקאי כפי החייל המצרי הגוועי-בצמא (השחקן סלים דאו). אין ספק שבוקאי התכוון לפלסטינים ולמילחמת-הלבנון, אך כדי למנוע את הסחת תשומת-הלב מן המסר האנושי העתיק את האירועים למילחמת ששת-הימים, שאינה שנויה כל-כך במחלוקת. קל יותר לציפה הישראלי לשמוע את הדברים המוזעזעים מפי חייל מצרי ב-1967 מאשר מפי חייל פלסטיני ב-1982.

העיבוד הקולנועי של הרעיון הוא מצויין, ואם עזרתה להפרות את דמיונו של בוקאי אני שמח על כך בכל ליבי.

לחם על פני המים

אם אכן הושפע רפי בוקאי מדברים שכתבתי, כפי שהוא טוען, הרי זה מעניק לי סיפוק עמוק.

כאשר עיתונאי או סופר כותב את דבריו, הוא שולח אותם כלחם על פני המים. אין הוא יודע למי הם מגיעים, ואיך הם משפיעים.

כמובן, פה רושם הוא שומע מחמאות על מאמר או ספר שכתב. אך לעולם אינו יכול לרדת מה טיבן האמיתי של מחמאות אלה. לפעמים מגיע אליו מיכתב שמעורר בו את התחושה שהכותב אכן הבין אותו והושפע ממנו. אך בדרך כלל הוא כותב מה שהוא כותב, רכבות קוראים את הדברים, ואין לו מושג מהי תגובתם האמיתית. הכותב כותב והקורא קורא, ואין הקורא קורא בהכרה מה שהכותב כתב. הדברים עוברים את עולם-התודעה של הקורא, ואין לרדת מה נטב, ואיך זה מופיע בשפת המחשבה והרגש של הקולט.

ברגעים של דיכאון נרמה לכותב שהוא עמל לשווא. שהלחם שנשלח על פני המים פשוט נרטב ושקע. מניין הביטחון שהדברים בכלל השפיעו על מישהו? ואולי אין זו אלא אשליה עצמית, ואין הכותב מדבר אלא אל עצמו בלבד, מין מונולוג חסר-תכלית לקהל של איש אחד?

אני בטוח שכל כותב נתקף לא-פעם בספקות כאלה. וכאשר הכותב עוסק ברברים פוליטיים, על אלה כמה וכמה.

איך יכול הוגה-רעיונות פוליטי למרוד את מידת השפעתו? הנחירות אינן מודד כלל, כי רובם העצום של הנוחחים אינם מצביעים כפי שהם מצביעים על-פי ריעותיהם. הצבעתם מושפעת מאלף ואחת סיבות מודעות ובלתי-מודעות — נאמנות למפלגה או לסימן כלשהו, אהבה לאישיות זו או אחרת, דעתם של אנשים קרובים ומה עוד.

יתר על כן, ככל שהרעיה חריגה יותר ומקובלת פחות, כן דרוש זמן רב יותר כדי שתשפיע על בני-אדם — אם בכלל. וגם אז — מניין הביטחון? נניח שפלוגי הגה רעיון מסויים